

Мағауия Абайұлы

Медғат – Қасым

Мағауия Абайұлы Медғат – Қасым

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=22579022

МЕДҒАТ – ҚАСЫМ:

МАҒАУИЯ АБАЙҰЛЫ МЕДҒАТ – ҚАСЫМ

МЕДҒАТ – ҚАСЫМ

МАҒАУИЯ АБАЙҰЛЫ

(1870–1904)

Бір әңгіме қозғалды ойымдағы,
Мақсат болды әшкере болынбағы.
Бай мейірсіз, ер құлдан саза тартқан,
Африка, Ніл дария бойындағы.

Ол дүние болмаған шақ құлға бостан,
Жаңа ашылған Африка – бір гүлстан,
Кені қалың, егіні мол болған соң,
Ізденіп барған жан көп әрбір тұстан.

Қызығын Африканың жаңа тапқан,
Қақ жарып бір ықылымды Ніл дария аққан.
Бұрынырақ ізденіп талаппенен,

Мұрат деген бай кепті Мысыр жақтан...

Үй салған Ніл дарияның жағасына,
Су жайған тоғам алып даласына
Бақша қып жатып алды бір сахараны,
Жүз шақырымдай Занзибар қаласына.

Құлы көп, егіні көп бұл үлкен бай,
«Еңбек қып» малды жиған жанды аямай.
Құлды малша таяқпен жұмсаушы еді,
Адам деп обалына бір қарамай.

Бар еді Медғат деген жалғыз ұлы.
Мот қылып бұзып еді малдың молы.
Қаталы әкесінен бетер еді,
Тітіреп тұрушы еді барша құлы.

Дейтұғын бір құлы бар Қасым атты,
Қара сұрлау пішіні, зәңгі затты.
Отты қара көзі бар, ұзын бойлы,
Тәкаппар, тәуекелшіл бек қайратты.

Он сегізге келіпті биыл жасы,
Байға бек қадірлі еді мұның басы.
Бай бала ғып өсірген сатып алып,
Мария деген қызда ед бар ынтасы.

Медғатпен жақын еді ол қыз бірақ,
Қасымнан ұстаушы еді бойын жырақ.

Қызға бір күн бар сырын айтып еді,
Оңаша алып барып аулағырақ.

Қыз неғылсын бұл құлды көңілі тоқ,
Кенелтіп жылы жауап берген де жоқ.
Жарынан жаман пішін көргеннен соң,
Дал болып әлгі арада қалды аң-таң боп.

Қасым да елемеді бойын тартып,
– Аузыңа алма бұл сөзді енді қайтып.
Ендігәрі мазамды ала берсең,
Жазанды тарттырармын Медғатқа айтып.

Ашуы келді жастың қаны құрып,
Жүрегі тулап кетті ашу керіп.
– Құдай емес, сенгенің Медғат шығар,
Жерге енсең құтқарман, – деді ақырып.

Қыз білдірді Медғатқа Қасым сөзін,
Қасымның әкелдірді қазір өзін.
Тік тілін Медғаттан да тартынған жоқ,
Сұп-сұр болып, қан басып екі көзін.

Ақырып Медғат жиды ол бар құлын,
– Әлін білмей асыпты – деді, – зұлым.
Насосқа Қасым итті отыртындар,
Бергенмін, – деп сөйлейді, – құнын-пұлын.

Оқша өтеді насостың миға зәрі,

Жаза емес мұнан басқа істің бәрі.
– Екі хисса беріндер, аямаңдар,
Иттікті қылмасын деп, – енді әрі!

Бұл жазаны ұмытпас тартқан кісі,
Ешкімге паш болмайды қылған ісі.
Ұрған, соққан дүреден артық жаза,
Екеу түгіл, әуелі бір хиссасы.

Кранттың астына әкеп қойды байлап,
Ағынға басын дәлдеп жатыр жайлап.
Күлімсіреп балконда қарап тұрған,
Қасым ер Мария қызды көрді абайлап.

Қуанғанын жүзінен сезгеннен соң,
Долданып күйіп кетті қаны қайнап.
Ыңқ еткенін естісе, сүйінер деп,
Тістеніп жатып алды ернін шайнап.

Су құйылды кранттан басына атып,
Қыңқ етпей, дыбыс бермей қалды қатып.
Ойбайынан өлгенін оңай көріп,
Шыдап берді жатса да қанша батып.

Ешкімге қарамады көзін ашып,
Өлгендей сұп-сұр болып қаны қашып.
Жорға құлдар қошемет жөні осы деп,
Бәрі-дағы күлісер шуылдасып.

Нарядчик ақыл айтты қасына кеп:
– Өлтірмесең жарайды қойғаның, – деп.
Рұқсатсыз әкеңнен істеп едің,
Жазым болар, шырағым, қойғаның еп.

Ақырын сонда Медғат: «Босат! – деді, –
Алдымнан шығатұғын осы ит пе еді.
Мұнан былай бір ауыз қарсы тұрса,
Қатты жаза қылармын мұнан да енді».

Қасымды босатады қалған талып,
Талғанша шыдамына қайран қалып.
Астына бір аз ғана салом төсеп,
Тастады бір амбарға оны апарып.

Екі сөтке қозғалмай қалды жатып,
Титтей дыбыс бермеді, тастай қатып.
Қасына қойған асты қарамады,
Тиген тым болмаса бір дәм татып.

Сыр бермеді босанып, титтей жасып,
Өлгендей сұп-сұр болып қаны қашып.
Екі күн сол қалыппен жатты-дағы,
Үшінші күн жоқ болып кетті қашып.

Зор көкірек өсірді бай, бек сыйлап,
Бала бәрін қайырды бір күн қинап.
Көрмегенді көрген соң, не шыдасын,
Іздесе де таппады жұртын жинап.

Көршілерін жинады бай хабар қып,
Ізге түсер ит те көп, зәңгі де көп.
Үш күн іздеп бір белгі таба алмастан,
Бәрі де үйге қайтты бек қайран боп.

Із қалдырмай кетудің мәнін тапқан,
Қыз сөзімен қинады Медғат атқан.
Кекшіл зәңгі кек алмай неге кетсін,
Байдың үйін торыды бақша жақтан.

Гулайттап Мария сонда бақта жүрген,
Ұстап алып балтамен басын шапқан.
Ызасын бір қанменен жуғаннан соң,
Жөніне жүре берді шығып бақтан.

Ертең жұрт Мария қызды іздеп жүріп,
Сүйегін тауып алды өліп жатқан.
Бар адамын жиыпты бай кешіне,
Ойшыларды алыпты кеңесіне.

Бір ақсақал зәңгіден бай сұрады:
– Білгіш едің, бұл кімнен, білесің бе?
Сөйледі тағызымменен әлгі ақсақал:
– Ұры емес мұны қылған іздеген мал.

Кекті қанмен жуатын Қасым ісі,
Неге қашты, не көрді, ойыңа сал.
Ол болмаса бұл қызды неге шапты,

Келер жердің мәнісін қайдан тапты, –
Осымен кетсе игі еді қайталамай,
Көзі жаман ит еді, діні қатты.

Нағашысы қанішер Зұлыс еді,
Тәкаббар қылған ісі соған тартты.
Сезгенін, ойлағанын жасырмастан,
Сол халыққа зәңгі шал ойын айтты.

Қасымнан еш хабар жоқ аз жыл өтті,
Бай еркіне жіберді Медғат мотты.
Ауыр дәулет шыдамай судай ағып,
Банклер мағлұм қылды банкротты.

Бай ағашын, сатыпты егіндікті,
Үйін сатты, ойланды бір ниетті.
Борышын төлеп аз қалған құл, малымен,
Қамын жеді Мысырға жөнелмекті.

Атын да, арбасын да алды сайлап,
Жүруге біржолата жүгін байлап.
Жиырмадай қолында құл, күңі бар,
Өңгелерін сатыпты базарға айдап.

Жол қауіпті мықтады қару жарақ,
Бір арбаға салыпты Медғат арақ.
Сахараменен жүреді қаласы жоқ,
Қырық кісіге алыпты айлық тамақ.

Медғатта қарындас бар Ғазиза атты,
Ұнатпайды бай менен Медғатты.
Сыры да, жүрісі де бәрі бөлек,
Ешкіммен сөйлеспейді, діні қатты.

Жүреді істерінен жиіркеніп,
Бір ауыз сөз қатпайды сырына еніп.
Байдың тапқан күйеуін менсінбейді,
Құтылғысы келсе де байға беріп.

Сәлім деген жігітке болған ғашық,
Жолығып жүруші еді көңілін басып.
Ғазизаны ол байдан сұрап еді,
Қызымен махаббаттың сырын ашып.

Бай біле ме ғашықтық жақсы ниетті,
Кедейсің деп қайтарып көңілін тепті.
Жас жігіт қаны қайнап шыдай алмай,
Ешкімге мағлұм емес жоқ боп кетті.

Артынан екі ғашық бір жолығысқан,
Ай жарық, бақта отырып көп жыласқан.
Не дүние, не ахиретке қосылмаққа
Екеуі сол арада уағдаласқан.

Керуен қыштағынан шығып қонды,
Білмейді көп жыл өтті, жолды да оңды.
Тура бастап барамын ақы берсең,
Деп бұларға бір зәңгі әзір болды.

Арабша киімі бар, жүйрік тілге,
«Таныспын, – деп айтады, – жолдағы елге.
Харекетім – басшылық керуенге,
Талайды бастап келдім сонау жерге».

Сұрады сынамаққа жерді барлап,
Суылдатып зәңгі тұр бәрін сарнап.
Өз ісіне жүйрігін көргеннен соң,
Сөйлесіп әлгі арада алды жалдап.

Жол үстінде бірқатар уақыт өтті,
Занзибарға жақындап бұлар кепті.
Біз қонарлық жақсы жер көремін деп,
Алдынан басшы зәңгі шауып кетті.

Қондырды тосып алып бір аралға,
«Залалды хайуаны көп, – дейді, – малға.
– Жалғыз келер ауызда мен тұрамын,
Ұйықтамай күзетем, – деп, – бүгін таңға».

Бұл сөзін әммә қауым қабыл алды,
Жайласып сол тығырыққа жатып қалды.
Мақсатсыз зәңгі бүгін іс қылған жоқ,
Байқарсыз айтқаннан соң несі барды.

Қас қарайып, сол уақыт күн де батты,
Хабарсыз еш нәрседен керуен жатты.
Қасында заңғар таудың бөктерімен

Жүгіртіп келе жатыр жиырма атты.

Бұлар – зәңгі жол тосып кісі өлтіргіш,
Бір қылатын ісі бар бүгінгі кеш.
Сары бастық-бұлардың атаманы,
Өзі батыр, өзі қу, өзі білгіш.

Біреуі сөз айтпайды онан басқа,
Келгенше жеңілген жоқ осы жасқа.
Атманша киінген түрі бұзық,
Ұйқы мен қарамайды ішер асқа.

Киімі сондай жақсы атаманның,
Жап-жалаңаш бәрі де қалған жанның.
Сары бастық дегенде селк етеді,
Үлкен түгіл, баласы оны маңның.

Қайдан шыққан!? Еш жанға сырын айтпас,
Өлемін деп қорғанып бойын тартпас.
Жауға қарап ақырып, қол сермесе,
Жолдастары ұрынар, оттан қайтпас.

Әсіресе байларға рақым етпес,
Ағаш толы зәңгінің бәрі ниеттес.
Сорлы болған жандарға тағы әдегі,
Бір жақсылық қылады естен кетпес.

Жалғыз дамбал киімі бұтын жапқан,
Өңшең батыр жиналған неше жақтан.

Долы тентек зәңгіні қойша айдайды,
Сары бастық билеудің жөнін тапқан.

Бір арада бәрлері тұра қалды,
Атаманы айналып жерін шалды.
Сезікті ешнәрсені көрмеген соң,
Жолдасының қасына қайтып барды.

Бәрі де түсе қалды атын байлап,
Жатуға ыңғайлады төсек жайлап.
Оңаша апарып көрпе-жастық,
Атаманға біреу жүр орын сайлап.

Тамақ тоқ, іздемейді үй мен шатыр,
Аңша үйренген ұйықтады өңшең батыр.
Мылтығын, қанжарымен қолына ұстап,
Ұйықтамай жалғыз бастық бек сақ жатыр.

– Құдай-ау, қорлық көрдім кінәсіздан,
Жолығар кеш қалдық па кезімізден.
Тіпті тірі жүрмеймін, соқтығамын,
Сап-сау неге құтылсын бүгін бізден.

Медғатқа көрсетермін өлсем-дағы,
Неге көмек болмайды істің ағы.
Бүгін тірі қолыма түспей кетсе,
Қол жетпеген бір сорлы болдым-дағы.

Япырм-ай, болып қалды түн ортасы,

Батырдың алдай алмас шын жолдасы.
Обаға бір хабарсыз кетіп қалса,
Қиянатсыз кеудеде тұрмас басы.

Сары бастық жатыр еді осыны ойлап,
Іс қылатын жан емес бекерге ойнап.
Бір уақыт жер тыңдайды жата қала,
Не далаға қарайды бойлап-бойлап.

Келеді бір салт атты дүрсілдетіп,
Кешікпей-ақ сол маңға келді жетіп.
Дос екенін білдіріп хабар берді,
Сарышұнақ тышқан болып шыңқ-шыңқ етіп.

Есітіп бұл хабарды ұшып тұрды,
Келе жатқан кісіні көзі көрді.
Келгеніне шыдамай, сары бастық,
Салт аттының алдынан қарсы жүрді.

Обаға қайраты мол аман шығар,
Бастықтың батыр еді сырын ұғар.
– Керуен қайда, кешіктің не себептен,
Тезірек қысқа сөйлеп берші хабар.

– Керуен бір сағаттық жақын жерде,
Кіргіздім айламенен шықпас көрге.
Мұрат бай бала, шаға, құлдарымен,
Іздеген кісілердің бәрі бірге.

Кетіпті бір аңшылар мені шағып,
Астыртын бір-екеуі жатты бағып.
Қара басып ұйықтады жаңа талып,
Бір атпен ептеп шықтым Құдай қағып.

Сары бастық қойып еді бір ысқырып,
Зәңгілер даяр болды атып тұрып.
Бұл да мінді, атына бәрі мінді,
Бұлар өскен жан емес босқа жүріп.

– Отқа бірге кіріскен жолдастарым,
Аянбай қимылдандар бүгін бәрің!
Қара жұртқа бұл түнде рақымым жоқ,
Тірі ұстандар ақ жүзді адамдарын.

Ақ жүздіні байландар, өлтірмендер,
Құнымды жоқтарсыңдар бүгін сендер.
Жүрегімді жеп жүрген неше жылдан
Дәрім келді жігіттер жарамды емдер.

Қылышын суырып алды жалаңаштап,
«Жүр, – деді, – Обағаға тура бастап!».
Қара арғымақ астында суылдайды,
Анда-санда басын бір изеп тастап.

Ашудан екі көзі кетті жайнап,
Жеңдерін босатады белін байлап.
Мылтықтарын ыңғайлап аттарына,
Алты ауыз қанжарының бәрін сайлап.

Асау қаны құтырып ашу қысып,
Тісін қайрап асығып іші пысып.
Қанжарларын аузына тістеп алып,
Керуенге тиіп кетті қышқырысып.

Керуен де жауды көрді келген жетіп,
Мылтықпен қоя берді дүрсілдетіп.
Жанды беру оңай ма оларға да,
Уағдаласқан өлуге қару етіп.

Қорғасын бұршақпенен алды тосып,
Зәңгілер қорғанады неден шошып.
Сары бастық бір былдырлап ақырғанда,
Аттарын қоя берді бәрі түсіп.

Керуенге аттар кірді араласып,
Хайуанды ата алсын ба қалды сасып,
Іле-шала артынан өңкей зәңгі,
Жауға кірді қанжармен шуылдасып.

Қашуға еш жолы жоқ, қойған тығып,
Дүркіреді керуен қойдай ығып.
Құлда жүрек бола ма, қан көрмеген?
Не қыларын білмеді есі шығып.

Бір адам қаша алмады мойын бұрып,
Құлдарды бауыздады қойдай қырып.
Өңге жанға атаман қарамастан,

Медғатты тауып алды іздеп жүріп.

Алып ұрып тізерлеп байлап салды,
Тізеге шыдасын ба, талып қалды.
Ақ жүздіден жалғыз-ақ бай өліпті,
Өңгелерін бәрін де жинап алды.

Бәрін тінтіп, алысты тапқандарын,
Күл-көмір ғып жоғалтты қалғандарын.
Екі бөшке арақты жасырыпты,
Бастыққа білдірмейді алғандарын.

Керуенді талап болып жиылысты,
Енді аларлық нәрсесі жоқ қой десті.
Олжасын, тұтқындарын ертіп алып,
Тауға қарай таң атпай жөнелісті.

Бұл таудың аңшысы көп, аңы да көп,
Кісі өлтіргіш бұзақы жаны да көп.
Күні бойы аң атқан кешке қайтып,
Екі аңшы отыр бұлардың жанына кеп.

Бірі қызмет қылып жүр, бірі жатқан,
Шай қайнатып, маздатып отын жаққан.
Шөңкесін тағанға олар іліп қойып,
Андарын сойып жатыр бүгінгі атқан.

Бірі жайлап оятты жатқанын кеп,
– Ұйықтарсың, – деді, – Сәлім, тамағың жеп.

Өткен түн көп сөз айттың ұйқысырап,
Әсіресе, «ғашығым – Ғазиза» деп.

– Шырағым, сені ұнатад көңілім бек,
Ғашық бар жүрегінде, не кешпес кек.
Неге маған айтпайсың, уһілейсің,
Мен білсем оған себеп ойланар ек.

Шырағым, мергендігің маған жетті,
Бір жан айтпас қорқақ деп сені тіпті.
Сен аңшы боп қаңғырар жан емессің,
Сені бір үлкен қайғы тентіретті.

Бүгін жүрсең өлер ең маған ермей,
Аңға жүрдің бек сүле көңіл бермей.
Шабайын деп тұрғанын көре тұра,
Жолбарысқа бардың ба көзің көрмей?

– Мен бардым бар қайратын көрейін деп,
Тіпті, тірі жүргенше өлейін деп.
Жүрегімнің жанғанын тым болмаса,
Алысып, бір аз ғана бөлейін деп.

Бар еді бір ғашығым Ғазиза атты,
Сүйіп ем бар көңіліммен оны қатты!
Әкесі кедейсің деп бермеген соң,
Жарақаты жүрекке қатты батты.

Сол итті көре алмадым енді қайтып,

Ызамен ала алмадым бойды тартып.
Бағдаттағы бір байдың өзі-ақ едім,
Ар қылдым жар алуға малымды айтып.

Жаныма ара түстің құрбан болып,
Ерлікпен алып қалдың қайрат қылып.
Сырымды жасырмайын, білдірейін,
Өзің де сөге алмассың мәнін біліп.

Оңаша сүйгеніммен үш жолықтым,
Махаббат – сағынышты сол жолы ұқтым.
Сүйініш, күйініші махаббаттың
Жүрегіне түспейді қарны тоқтың.

Бұзылғандық қылып ем әрбір істі,
Ұрғашымен жүріп не келісті.
Нәпсі екен, жас жүректің жалыны екен,
Ғашықтық тіпті өзге екен басқа түсті.

Аңшы едім ұрғашының жүрегіне,
Жараттым не сұлуды керегіме.
Өзімді өзім билейтін жанша ұғушы ем,
Құр нәпсіге ер екем, керегі не.

Кетуші ек бір көргенде құмарланып,
Жеткенше сабыр етпей күйіп-жанып.
Алдап-арбап қолыма түсірген соң,
Салқындап қалушы еді құмар қанып.

Бір күні Ғазизаны көрдім кез кеп,
Жастықпен жүрегім де сондайды іздеп.
Сөйлесіп мен үйіне ере бардым,
Әлі-ақ қолға түседі сендей қыз деп.

Сол оймен ашына болдым араласып,
Қызды аңдып жүрген жан көп қамаласып.
Жалған сүйю, алдаудың арсыздығын,
Шын махаббат көрсетті көзімді ашып.

Көрген соң жалған сөзді айта алмадым,
Бойымды жеңіп кетті тарта алмадым.
Япырм-ай не болды деп сілкінсемде,
Құлап кеттім, тереңге, қайта алмадым.

Шаруамен үйде қалдым бір күн бармай,
Кешке аңға шығып кеттім шыдай алмай.
Бір топ аңшы жолығып аю атқан,
Үш күн жүрдім солардан босай алмай.

Үшінші күн үйіме келдім кешке,
Бола ма көңіл құсын іздемеске.
Таң атқанша шыдамақ қиын болды,
Түнде бару бейәдеп іс емес пе.

Үйімнен тысқа шықтым отыра алмай,
Бір ойлап тулаған соң көңіл қандай.
Аяңдап жүріп кеттім бос сандалып,
Бір қыздан басқа ойыма ешнәрсе алмай.

Тағдырды кім біледі болмасына,
Қайғы ілінді қайғыртты бұл басыма.
Жеңген жүрек айтқанын қылғызбай ма,
Қыздың бастап кіргізді бақшасына.

Бақшаны сейіл қылдым енді аралап,
Ай жарық жаздың түнін тамашалап.
Тоғайдың арасында, отындықта,
Бір нәрсенің тұрғанын көрдім барлап.

Қасына жақын бардым ептеп басып,
Қарасам, Ғазиза екен қалдым сасып.
Көрініп қалдым, қашуға амал бар ма,
Жетіп бардым қасына амандасып.

– Жолығам деп келгем жоқ бүгін сізге,
Жан жоқ деп ойлап едім менен өзге?
Шошыттым ба байқаусыз қаңғып келіп,
Кешіріңіз, сұрғылт кірді жүзіңізге.

– Не керек менің сізге шошығаным,
Қымбатты нәрсе емес қой сонша жаным.
Келдіңіз не себептен осы баққа,
Шынынды айтып білдірші маған мәнін.

– Айт деген рұқсатыңды қайтып алма,
Ренжіп қалып көңіліңе қара салма.
Шынымен мен сорлыны ұнатпасаң.

Өлімнен басқа маған орын барма?

Ғазиза-ау, енді намыс жасырмағым,
Тілегім тағдырымнан емес шағын.
Өмірімнің қуанышы сен, жұбанышы сен,
Құдайым рақым етпес сенсіз бағын.

Ғазиза-ау, енді намыс жасырмағым,
Бар өмірімді өзіңе байлаған сен.
Дүниедегі бар қызық күңгірт тартты,
Дерт болып жүрегіме қайнаған сен.

Шынымен бұл халімді түймеймісің,
Қор болғаным білінді, күймеймісің.
Жүрегіңе тереңдеп ақылдасшы,
Шыныңды айт, сүйемісің, сүймеймісің?

Мен ғаріппын, бір рақым етпеймісің,
Қор болып осылайша өт деймісің.
Шөлдеген махаббатқа қайыршымын,
Ғазиза-ау, шыныменен кет деймісің!

Жүректегі бар қайғы зарлы мұнның,
Бастаған соң бәрін де айтып тындым.
Бар дерті ашылған соң, көрілген соң,
Жасырыны қала ма бұл көңілдің.

Ғазиза бір қуарып, бір қызарып,
Үстелге зорға отырды әрең барып.

Пішінінен бір үміт хасіл болып,
Қуанғаннан кетіпін біраз талып.

Халит-ау, халім осы жүрген қашып,
Өлсем арман қылмас ем амандасып.
Алдына салған басымды құшақтаған,
Қарасам бір уақытта көзімді ашып.

Бет-аузымның бәрі су көздің жасы,
Ауып маған кетіпті бар ықыласы.
Құшақтасып қалыппыз екі сорлы,
Бұдан артық не көрер адам басы.

Отырдық бір жыласып, бір күлісіп,
Жүрек бәрін білдірді сырын шешіп.
Таңға жақын айырылдық амал бар ма,
«Жолығармыз ертең, – деп, – қош, қош!» – десіп.

Тұра сала орнымнан ертең бардым,
Ғазизаны сұрауға көңіліме алдым.
Бай қорлады, бермеді кедейсің деп,
Шығып кетім долданып, ашуландым.

Тыста біреу қолыма бір хат берді,
Кімнен келген екенін ішім білді.
Асығыс бүктесіне қарай салып,
Үйге апарып тезірек ашқым келді.

Қол дірілдеп сол хатты оқыдым тез,

«Жартас. Түн. Сақ бол!», – деген үш ауыз сөз.
Жолықпақ мезгілімен жерін айтқан,
«Сақ бол» деген мағлұм ғой андыр мінез.

Түн болған соң бұйырып ат ерттеттім,
Уағдаласқан орынға жүріп кеттім.
Байдың бағы қасында белгілі тас,
Түн жарымы уақытта келіп жеттім.

Тастадым бір ағашқа атты байлап,
Тасқа келіп бекіндім жерді абайлап.
Ит мінезі Медғаттың мағлұм еді,
Қаруымды оңайға қойдым сайлап.

Келе жатыр Ғазиза, көрдім бақтан,
Торғын шәлі жамылған, көйлегі ақтан.
Жүрек соғып, дірілдеп, зорға басып,
Алдынан қарсы шықтым мен тас жақтан.

Жеткенше асығыстан бастым сасып,
Сөз сөйлер орын бар ма амандасып.
Аузыменен көзінен кезек сүйіп,
Тас жаққа алып жүрдім құшақтасып.

– Мен үшін есіттің-ау қаһаратты,
Тұрпайы әкем сөзі жаман батты.
Қарағым, тез сөйлесіп айырылалық,
Рақымсыздар аямас аңду қатты.

Сенен соң әкем келді маған кіріп,
Қасыма жетіп келді мені көріп.
Деді: «Ей қызым, өзің біл өз басыңды.
Жаңа Сәлім сұрады сені келіп».

Сені қорлап айтады сөзін жайлап,
Жауабын қойған жансып маған байлап.
Әлгі өтірік майдасып тұрғанына,
Жүрегім тулап кетті, қаным қайнап.

– Нең бар, – дедім, – әй, әке, одан артық?
Менен несін жасқандың, бойың тартып.
Мен риза Сәлімді жар қылуға,
Қуанту керек еді көргенді айтып.

Сол-ақ екен ашылды кәпір мінез:
Деді, – ей, қызым, не менен, не одан без.
Сол сықылды бір итті менсінесің,
Өлтіремін қайт, – деді, – сөзіңнен тез!

– Сәлімге ауған бар көңілім, қайта алмаймын,
Өтірікші дүниеде атанбаймын.
Жүрегімнің билігі бір өзімде,
Өлтірсең де, қайтам деп айта алмаймын!

Жауапты бергенім жоқ мен-дағы ығып,
Жіберсе де қайтейін жерге тығып.
Ұрысып, аузына келгенді айтып,
Соныменен үйімнен кетті шығып.

Соны айтқанша Ғазиза бір ит үрді,
Көп кісі екен артымда бізді көрді.
– Залымды ұста, өлтір! – деп шуылдасып,
Бәрі де маған қарай ду жүгірді.

Қылышпен қарбаңдадым мен-дағы ұрсып,
Осынша жазам не деп ашу қысып.
Екеу-үшеу жығылып қалғаннан соң,
Бәрі де тұрып қалды есі шығып.

Қорқайын деп тұрғам жоқ мен де тіпті,
Қылышқа маһир едім тым-ақ епті.
Сәлім деген дыбысқа жалт қарасам,
Қыз жетектеп атымды алып кепті.

Қарғып міндім тоқтамай атқа барып,
Қақ бөліп жүре бердім топты жарып.
Өңкей жаяу аттыны қуа ала ма,
Бәрі де тұрып қалды бос қамалып.

Халит, міне, білдірдім халді бастан,
Осындай істі көрдім мен де жастан.
Кісі өлтірдім, тұруға орны бар ма,
Кетіп қалдым жарымды көре алмастан.

Кеше түнде Ғазиза түсіме енді,
Сәлім, мені сақта деп қолын берді.
Беттен басқа жерінің бәрі де қан,

Қорқынышты пішінін көзім көрді.

Оянып кеттім сонан шошығаннан,
Сағынышты ғашықпын жүрек жанған.
Жалғыз Алла рақымынан үмітім бар,
Сөндірер деп бұл отын өзі салған.

Сонымен отыр еді от басында,
Мылтық тарс-тұрс атылды қақ қасында.
Шуылдаған дауыс та естіледі,
Қаруға ұмтылысты жасқансын ба.

Ұрысқан қылыш даусы шартылдаған,
Және артынан шықты өрт жарқылдаған.
Сәлім сасып қаруын қамданады,
Әрқашан қатерлі істен тартынбаған.

– Зәңгілер ғой біреуді талап жатқан,
Бізге намыс болмай ма бойды тартқан.
Кешікпеңіз, қамданып атыңа мін,
Құдайға жөн болады бұған шапқан.

Халит айтты: – Орынсыз батырланба,
Екеуміз не қыламыз сонша жанға.
Бұл белгілі Сары бастық талап жатқан,
Жаулассақ жүре алмаймыз осы манда.

Оларды мен көріп ем кешке жақын.
Бұл итпен жауласуға болма батым.

Бұл тауда болып жүре алмайсың.
Өшіксе, қылғызбайды бізге жатын.

Сонымен ұйықтай алмай отыр еді,
Ентігіп, сасып қашқан біреу келді.
Не қылса жаудан қашқан адам ғой деп.
Ұмтылды ұсталық деп жүгіргенді.

Екеуі ұстап алды қамап жүріп,
Бейшара қаша алмады әлі құрып:
– Байымды да өлтірді зәңгі талап,
Жанымды қи, – деп сұрайды жылап тұрып.

– Байың кім, өз жайың кім, қорықпа сасып,
Айт жаным, біз тимейміз, бәрін ашып.
Қолдан келсе жақсылық аямалық.
Жөні кеп, құтқаруға болса нәсіп.

Әлгі айтты: – Байым Мұрат келе жатқан,
Жер алып алтын қазған осы жақтан.
Ғазиза атты қызы бар, Медғат ұлы,
Саудасы біткеннен соң елге қайтқан.

Шаршап кеп жатыр едік аунап-қунап,
Білмей қалдық келгенін жаудың дулап.
Байды өлтірді бірнеше кісіменен,
Қалғанын тірі ұста деп жатқан шулап.

Сәлім түсі бұзылды, өңі қашып,

Ұшып тұрды орнынан асып-сасып.
– Осы менің Ғазиза ғашық жарым,
Ара түсіп өлемін қарулсып!

Халит айтты: – Тұр тұр сөзді тосып,
Сары бастық саспайды сенен шошып.
Бүгін мейрам, бар аңшы қалада жүр,
Солармен соқтығалық басты қосып.

Оларға сөйлеселік түнде барып,
Ертең түсте ізделік ертіп алып.
Пәлен жерде белгілі мекені бар,
Тоқталмастан барады маған қанық.

Сәлем де осы сөзді көрді мақұл,
Мақсатқа жетпек керек қалмай қапыл.
Бағанағы жаяуды мінгізіп ап,
Жылдамдап жүріп кетті қылмай тақыл.

Мәжілісіне көп аңшы келді бұлар,
Қатерлі іске шетінен бәрі құмар.
Сөзін естіп тоқталмай құп алысып,
Қайрат қылар жол болды, ерлік сынар.

Ертерек жиылысып атқа мінді,
Бәрі де аралаған талай шыңды.
Қарауылдап білдірмей қамап алды,
Сары бастық мекен қылған бір қиынды.

Бұл таудың бір тасы жоқ бастық білмес,
Бір қиынға әкелді адам келмес.
Жалғыз дара жолына күзет қойды,
Салақтық жоқ бойында, жанға сенбес!

Ағашқа бар тұтқынды байлап жатыр,
Ақырып әмір қып тұр бастық батыр.
Бір қатары зәңгінің атаманға
Бір көгалға тігіпті кенеп шатыр.

Барды да шатырына батыр кірді,
Жуынуға апарып суын берді.
Бетінің бояуларын жуып тастап,
Алады чемоданнан киімдерді.

Киінді бар киімін бейне патша,
Бір сұлу жігіт болды құп тамаша.
Байлаулы тұтқындарға жетіп келді,
Қасында жолдасы жоқ оп-оңаша.

Келді де алдарына қарап тұрды,
Мұның Қасым екенін бәрі көрді.
Өздерінің қылғаны беп-белгілі,
Рақым қылмас түйілген түрін білді

Шақырды бір былдырлап зәңгілерін,
Арабша сыбап алды бар білерін.
– Рақымсыз сен тәкаппар Медғат залым, –
Деді, – міне, болды ғой өлер жерің.

Медғатты су астына отыртындар,
Қылған ісі өзіне мағлұм шығар.
Екі хисса беріндер, аямандар,
Бұл залымның бір үлкен жазасы бар.

Медғатты дірілдетіп суға апарды,
Өз жазасын өзіне қылып салды.
Өзгесіне тимеді Сары бастық,
Өзінің шатырына қайтып барды.

Ғазиза сұп-сұр болды жаны шошып,
Енді бекер тұрмады тағдыр тосып.
Ұрғашы деп зәңгі аяп бос байлапты,
Қол- аяғын босатты жібін шешіп.

Ойланып тәуекелмен бойды жеңді,
Өлейін не де болса деп ерленді.
Қасымның жақын тұрған қара атына,
Басын шешіп үстіне қарғып мінді.

Мінді де арғымаққа қамшы басты,
Келген жағын біледі солай қашты.
Жазық жердей шабады қара арғымақ,
Елемейді арқардай тау мен тасты.

Қасым көріп бір атқа мініп алды,
Артынан былдыр қағып айқай салды.
Тіл білетін арғымақ бір қу екен,

Қарамады қамшыға тұра қалды.

Бас-көзіне қыз-дағы төпелетті,
Қара арғымақ қозғалмас бұған тіпті.
Қолында жалақтаған қанжары бар,
Артынан Қасым батыр қуып жетті.

Қор қылды қара арғымақ есіл ерді,
Жетектеп қайта қызды алып келді.
– Жазасын тартқыз мына қашқын қыздың! –
Деді де анталасқан жұртқа берді.

Қызды асыраған байдың бір кемпір күні,
Байлаулы еді о-дағы көрді мұны.
Арына қыздың жара сала ма деп,
Бейшараның жаны ашып, бұзылды өңі.

Шақырды: – Ей, Қасым, – деп күң ойбайлап,
Сөзімді есіт, сабыр қып аз абайлап.
Шырағым, өз жайыңды білемісің,
Кек алуға ауыпсың көзің жайнап.

Алдындағы Ғазиза қарындасың,
Қайтып қана қинайсың оның басын.
Бойыңда қалған титтей мейір болса,
Білмеймісің осының жарамасын?

– Жазасын тартқан жоқ па Медғат ағаң,
Не қылды қарындасың ойла, саған.

Қорлаған өз сүйегін тіпті оңбайды,
Туысқа мейірімсіз боп қарамаған.

Қасым да бұл сөзді естіп тұра қалды,
Тоқтамай шуылдаған жұртқа барды.
Бұған ешкім тиюге рұқсат жоқ деп,
Жетектеп қайта қызда ертіп алды.

– Ғазиза-ау, мынау кемпір бек ұялтты,
Сенде мендей емес пе ең діні қатты.
Маған Медғат қинауды қылған уақыт,
Балконда қарағаның жаман батты.

Алмағаның батпады арашалап,
Батты маған тұрғаның тамашалап.
Хайуандай маған жаның ашымастан,
Қарағым, шыдап тұрдың қайтып қарап?

Ұйықтағаны ұйықтады, ояуы мас,
Батырлар естен кетті не қажымас.
Жалғыз сау Сары бастық ұйықтап жатыр,
Хабарланбай бұл халден ол есіл жас.

Аңшылар бұл халінің бәрін көрді,
Ес кетіп мас болғанша қарап тұрды.
Еңбектеп жүз саржандай келгеннен соң,
Жығылып жатқан жауға ду жүгірді.

Бір зәңгіге бір аңшы міне түсті,

Мас кісіге сау кісі қандай күшті.
Қасапшыдай қой қырған жалақтасып,
Аясын ба зәңгіні, тегінде өш-ті.

Зәңгілер бет бұрды ма бірі қатып,
Бәрі өлді оянбастан жағаласып.
Құр қолмен қаруы жоқ не қыла алсын,
Өзіне өзі қылды қара басып.

Қасым-дағы есітті шуды оянып,
Атып шықты шатырдан қайран қалып.
Байқаса іс ұрыстан өтіп кеткен,
Шақырды арғымағын айқай салып.

Арғымақ оттап жүрген келді шауып,
Атын көріп ойынан кетті қауіп.
Шатырдың есігінен қайта кіріп,
Мылтығын қанжары мен алды тауып.

Және де ала шықты Ғазизаны,
Батырдың шошымайды титтей жаны.
Үстіне Ғазизамен қарғып мінді,
Көлденеңдей бергенде арғымағы.

Тек кетпей Ғазизаны ала кетті,
Саспайды, сабыры мол, ақылы епті.
Жанын сақтап, қылышпен басын қорғап,
Қақ жарып жүре берді қалың көпті.

Жұлқынып сонда Сәлім қаһарланды,
Мергендер қыз қабаттап ата алмады.
Көз алдында жан жарын әкеткен соң,
Күйініп Сәлім ерде ес қалмады.

Сәлім де бөгелмеді, қуып кетті,
– Ғазиза, айырамын қорықпа, – депті.
Қыз айтты: – Қасым, тоқта, уағдаң болса,
Шын сүйген ғашығымның өзі кепті.

– Уағдам шын, мен беремін өз қолымнан,
Құтқарып алып шығып бұл жолымнан.
Ғашық жігіт жата алмас жаны шыдап,
Әлі-ақ қуып келеді ол соңынан.

Араби көк атымен Сәлім салды,
Не етем деп жардан аяп бұл қу жанды.
Оңаша шыққаннан соң Қасым тоқтап,
Күйеуін келе жатқан тосып алды.

Сәлім де келе жатыр аңыратып,
Ғашығы әм кегі бар қабат батып.
Мылтығын атайын деп көтергенде,
Екі үзді құндағынан Қасым атып.

Сәлімге жүгіреді қыз ойбайлап,
Қасым тұр күлімсіреп көрсе абайлап.
Сәлім атын ұстады қыз майысып,
Мәні жайын ақтарып айтты жайлап.

Қасым айтты Сәлімге: – Құтты болсын,
Бір басыңа бауырмын және досың.
Бір кек үшін кеткенмін зәңгі болып,
Ойланбай қылғаным жоқ мұны тосын.

Өз бауырын өлтірген деме залым,
Саған да белгілі ғой менің халім.
Сені де аң қызығы әкеткен жоқ,
Ғаділеттің жоқтығы саған мәлім.

Елдің заңы заң емес біздің заңға,
Аңнан басқа дәурен жоқ біздей жанға.
Ғазиза көрсетпеймін жетімшілік,
Он мың теңге беремін приданға.

Адал пұлым, алғам жоқ елден талап,
Әкең берген шешеме қолдан санап.
Таза малды беремін мәһіріне,
Жалғыз бауырым сен едің алған қалап.

Менің шешем күң емес сатып алған,
Сөзімнен таба алмассың ешбір жалған.
Аңшысы осы жұрттың ұрлап алып,
Әкеңе сахарадағы сыйға апарған.

Аңшыны ұры қылған әкең сенің,
Мұның бәрін ұқтырған анам менің.
Нағашым Зұлыс-зәңгі падишасы,

Ғаділет пе құл болып күн көргенім?

Мен бардым сол Зұлысқа бұдан қашып,
Патшаға мағлұм болдым сырымды ашып.
Сол елдің батырларын жиып алып,
Кек алуға келгенмін жамандасып.

Үш жыл болды кек үшін төктім қанды,
Харап қылдым, таладым жолыққанды.
Құдайдан бар тілегім-кегім еді,
Мұраттың бәрі бүгін болып қалды.

Сөйтті де Ғазизаны қолдан берді,
Екеуінің ғашықтық халін көрді.
Бірі – күйеу, біреуі – қайнаға боп,
Бағанағы шаһарға қайта келді.